

'Anayasa işi Kurucu Meclis ile çözülür'

- Bu kitaba imza atan Sedef Kabaş da öğrencinizdi...

- Sedef, 1992'de verdiğiniz "Medya ve Siyaset" dersimi alıyordu. İlk baştan itibaren dikkatimi çekti, her dersten sonra gelip, mutlaka beni bir basamakta yakalar, sualler sorardı. O sene çocuklara bir gazete yapmanın ne kadar zor olduğunu göster-

mek için bir duvar gazetesi hazırlanması görevi vermişim öğrencilerime. Bu gazete de şöyle olacaktı: Herkes bir sömestr boyunca duvar gazetesinden bir gün süreyle sorumlu olacak ve o günün tüm gazetelerini satın alacak, önemli makaleleri duvara kesip yerleştirecekti. Genel Yayın Yönetmeni olarak da Sedef'i seçtik. Çünkü Sedef çok ilgiliydi, içinde vardı bir kere.

"TROÇKI KOMŞUMUZDU!"

- Ankara'da en son verdiğiniz dersin konusu "Medya ve Siyaset"ti. Öğrencileriniz hoş bir sürpriz yapmış size. Kışlalı da ön sıralarda oturmuş değil mi?

- Evet. Ahmet Taner Kışlalı, Türker Altan, Serpil Üşür Sancar, Eser Köker, Levent Köker, Deniz Baykal, Ahmet Yücekök, Oya Tokgöz, Aysel Aziz, Aydın Uğur gibi öğrencilerimle son derste buluştuk.

- Kitapta kariyeriniz kadar köklerinizi, büyüdüğünüz ortam, içselleştirdiğiniz çokdilliliğinizi hatta Troçki'ye komşu olan çocuk Nermin'e kadar pek çok koşturucu bilgiyle karşılıyorsunuz. Kaçınılmaz olarak yine de hukuk ağırlıklı konuşacağız o nedenle bu soruda yaşamınızın o anlarından bahsedelim istiyorum.

- Tabii. Babamın ailesi Saraybosna'dan gelip, İzmir'de Kilkilik Mahallesi'ne yerleşmiş. Babam Mustafa Süleymanoviç İzmir'de dünyaya gelmiş. Annem Baroness Elfrede Karwinsky, bugünkü Almanya'nın Polonya'ya terk etmiş olduğu bölgede bulunan Stettin adlı liman şehrinde doğmuş. Tarihe, müziğe, operaya ve güzel sanatlara meraklı bir kadındı, ilişkimizi hiçbir zaman sıcak olamadı maalesef. Ben Viyana'da doğdum. Ailem yerleşmek üzere İstanbul'a Teşvikiye'ye taşındığında küçüktüm. 1930 yazını Büyükdada'da geçirdik, kiraladığımız evin yanındaki evin bahçesinde, bir ağacın alçak ve uzun dalında sürekli oturan bir adam vardı. O dalda oturup gelen gidene kuşku ve endişeyle gözleyen sürgündeki Troçki'ydin. Daha doğrusu ben onun Troçki olduğunu sanıyorum. Dokuz yaşımdayım dolayısıyla onun o olduğunu çok sonra keşfettim. Acayip bir şeydi bahçede oturmuyor, dalda oturuyor. Stalin'den korkuyor, suikaste uğramaktan korkuyor tabii. Sonra bir akşam Atatürk Büyükdada'ya geldiğinde, Nizam Caddesi'nde bir faytonda duran Atatürk'e babam beni göstererek "Paşam, işte kızım" diyerek tanıttı, hayal meyal hatırlıyorum. Türkçem hemen hiç yoktu. Atatürk'ün çakmak çakmak gözlerini ise hiç unutmuyorum.

- Hukuka geçerseniz, kitapta diyorsunuz ki ben bugün hâlâ ısrar ediyorum, hukuka giriş dersinin verilmesi için illa hukuk fakültesi dersi olması gerekmez.

- "Hukuka Giriş" dersi ufuk turudur. Toplum hayatında hukukun yerini, önemini gösterir. Rahmetli eşim Yavuz Abadan ile ilk karşılaşmam onun hukuka giriş dersini vermesidir. İçinde yaşadığımız toplumun hususi hukuk ve kamu hukuku ayrımı ne demektir yani önce onu anlatıyor. Çünkü bireyler arasındaki ilişkileri, işte hususi hukukun bütün özelliklerini anlatıyor, sonra da kamu hukukunda anayasa hukukundan başlayarak devletler hususi hukuku ve devletler hukukunu. Birdenbire bir gözlük edindim o derste. Topluma bakarken hukuk ne yapar, neyi düzenler duydumsam. Bence siyaset bilimi bölümlerinde, iletişim fakültelerinde bir hukuka giriş dersinin okutulması lazım. Çünkü hukuka giriş dersi okutulmadığı takdirde insanların kafasında anayasa da oturmu-

YAVUZ ABADAN VE ULPIANUS

- İlk eşiniz Yavuz Abadan... Hocam, Yavuz Abadan'ın öğrencilerinden biri olan babam da nasıl lebiderya, efsane bir hoca olduğunu anlata anlata bitiremiyor. Yavuz Hocayı size tüm öğrencileri adına söyleşimizde de mutlaka sormalı.

- Bize derse geldiğinde kırk yaşında, Almanya'dan gelmiş, doktorasını bitirmiş, hukuk profesörü Richard Honig'in kitabını tercüme etmiş bir hocaydı. Yavuz'un okuttuğu kitap mutlaka Türkçeye çevrilip öğrencilere verilmeli. Ders ve sınıfa hâkimiyeti fevkaladeydi. Hususi hukuk nedir, amme hukuk nedir özümsetti. Hem fertler arasındaki, hem fert ile devlet arasındaki ilişkiyi merkeze alarak hukukun felsefesini çizdi hepimize, ufuk açtı. Meşhur Roma hukukçusu Ulpianus'un adalet tanımını öğretti en başta: "Adalet dürüst ve şerefli yaşamak, kimseyi incitmek, herkese kendisine düşeni vermektir."

- "Ben kesinlikle üniversitelerde siyaset psikolojisinin okutulması gerektiğine inanıyorum" sözünüzü açar mısınız?

- Okutulmalı çünkü liderlerin şahsiyetleri hepimize mal oluyor, bazen bedel ödüyörüz, bazen kazanım sağlıyoruz. Gelişmiş parlamenter sistemlerde dahi liderlerin şahsiyetleri şekillendirir siyaset hayatını. İletişim fakülteleriyle, siyaset bilimi okutan fakülteler için çok gerekli görüyorum. Siyaset psikolojisinde ele alınan hususlar liderlik mevkesine gelmiş olan kişilerin çocuklukta itibaren aileleri, büyüklükleri ortam, yapıları gibi unsurları inceler. Çok önemlidir, mesela Hitler'i düşünün, üvey baba dayaağıyla büyümüş bir çocuğun şiddete ve otorite bağımlılığına eğilimi şaşırtmaz insanı.

"ANAYASA AÇMAZI KURUCU MECLİS İLE ÇÖZÜLÜR"

- 1876, 1921, 1924, 1961, 1961 Anayasası'nın değiştirilmiş biçimi ve 1982 Anayasası olmak üzere altı anayasa düşünüldüğünde kuşkusuz en demokrati 1961 Anayasası. Bugün onu muma arar hale gelmemize ışık tutması açısından bu dönemleri değerlendirir misiniz?

- Bir kere 1921 Anayasası bir kuvvetler birliği anayasası. Kurtuluş Savaşı'nın zorunlu gördüğü bir anayasa, orada bütün bir ulus birleşiyor. Zaten ayrı bir kabine yok, Meclis'in içinden seçilmiş bakanlar yine Meclis'le beraber çalışıyor. Bu anayasa olağanüstü durum anayasası, ulusun kendini savunma anayasası. Ama böyle devam edemezdi tabii. 1924 Anayasası eskisi-

ne göre gelişmiş bir anayasadır fakat büyük eksiklikleri var. Bir kere temel hak ve hürriyetler bahsi yok. Orada yürütmeye fazla bir yetki veriliyor ama yürütmeye çok fazla yetki verildiğini kabul etmek de mümkün değil en fazla yetki verdiği organ yine yasama, yasamaya son sözü bırakır. Burada bir parantez açmak istiyorum: Yavuz'un (Abadan) 1933'te savunduğu doktora tezi, Türk 1924 Anayasası ile Almanya'daki Weimar Anayasası'nda devlet başkanının yetkileri ve bunların karşılaştırması üzerine. O tez de şunları gösteriyor: Almanya'da Weimar Anayasası bir taraftan bütün hak ve hürriyetleri orada sıralamış hatta nisbi temsil sistemini anayasa içine koymuş yani çok daha demokratik gibi görünüyor fakat meşhur 48'inci maddeyi Cumhurbaşkanı için yazıyor. O madde de diyor ki: Cumhurbaşkanı gerek gördüğü takdirde, ülkede büyük çalkantılar olduğu takdirde bu maddeye dayanarak Meclis'i kapatabilir, yürütme ve yargılama yetkisini üzerine alabilir ve Hitler tamamen bu maddeyle geldi yani tamamen yasal seçimden çıktı. Ondan sonra birdenbire Berlin'de ünlü Reichstag (Alman Parlamento Binası) yangını çıktı ve Hitler bunu kullanarak muhaliflerini temizlemek için kullandı, sosyalistler, yurtseverler, demokratlar hapishanelere atıldı. Cumhurbaşkanı Hindenburg ortak karışıyor diyerek, 48'inci maddeyi uygulayarak parlamento-yu kapadı ve Hitler'i Şansölye yaptı. Böyle bir yetki asla ve asla Türk Anayasası'nda yok, Yavuz tezinde anlatıyor. Yavuz için yazmayı planladığım "Kırım'dan Gelen Bir Aydın" adlı bir kitapta bunu da yazacağım. Orada çok açık şekilde görülüyor ki 1924 Anayasası hürriyetleri sıralamadığı için eksik; fakat cumhurbaşkanına çok kısıtlı yetkiler vermesi açısından Almanya'ya göre çok demokrat. Hukuken orada Almanya çok daha diktatoryal, Türkiye çok daha parlamenter orada. 1961 Anayasası'na gelince, zannedildiği gibi milli birlikçilerin içinde hasarı gençlerle, fazla hasarı olmayan yaşlıların kotarıp pişirdiği bir şey değil. Mesela 1961 Anayasası'ndan önce insanın istediği zaman yurtdışına çıkma, girme hakkı yoktu düşünün. İşçiler hep davet usulü gidiyordu. 1961 Anayasası bir sürü hak getirdi, mükemmel değildi ama geliştirilebilirdi. Dengeleri sarsmayan, çoğulcu anlayışla yazılmıştı. Herkese ifade özgürlüğü tanıyordu, özerklik tanıdığı kurumlar vardı. TRT'yi özerk kılıyordu, üniversiteleri özerk kılıyordu. Eğitim topluma yayılmamıştı, bu anayasanın nefesini kesiyordu. Çevre-merkez ilişkisinin iç içe geçmesi gerekiyor. Oysa bugün hâlâ merkez, yarı çevre ve çevre var. Harran Ovası'ndaki köyler ile Diyarbakır eklemellenmiş değil. Bunu yapamadık. Sonra 12 Mart geldi, Nihat Erim şalı örtelim dedi, şal örtüldükten sonra da tabii o anayasa çok şey kaybetti. Çok geliştirilebilirdi. Dönüp dolaşıp yine mizaçlara geliyor. Nihat Erim benim hocamdı. Çok acı bir şekilde hayatına son verildi. Her türlü suikast menfur bir şeydir. Fakat Nihat Erim fevkalade gururlu ve kibirliydi. Seçkinciydi, inanmış bir demokrat değildi, otoriter idari tedbirlere taraftardı. Ben o zaman, 1954'te Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne asistan olarak girdim. ABD'ye gitmeden evvel de onun doktora derslerine gidiyordum. Tabii çok fazla öğrenci yok, bir Bülent Daver isminde asistan bir de ben gidiyorduk. Bize bir şey anlatacak diye ümit ediyoruz falan ama o

□ Gamze AKDEMİR

- Boğaziçi Üniversitesi'nde yüksek lisans dersleri veriyorsunuz, ondan bahsederek başlayalım söyleşimize, anlatır mısınız?

- Birinci sömestrde elli senedir üzerinde çalıştığım, bir sürü yayın yaptığım "Göç ve İltica"; ikinci sömestrda "Dünya Politikasının Ana, Güncel Konuları" üzerine, "Küreselleşme" -ki bu yıl "Küreselleşme İçinde Devletin Rolü" üzerine yoğunlaşacağım- "İslam, Çevre, Yeni Medya" üzerine bağlantılı dersler veriyorum. Hukukun yarı zamanlı bir öğretim üyesiyim. Boğaziçi'ne gelmemin nedenlerinden biri üniversitenin rektörlüğünü de yapmış olan eski öğrencim Üstün Ergüder'in daveti. Buraya geldiğim zaman daha rektör olmamıştı, bölüm başkanıydı. 1990'da benden yarı zamanlı olarak ders vermeme rica etti, ben de kabul ettim.

akademik kariyer yaparsanız çok kitap okuyacaksınız, okurken de not alacaksınız, fiş çıkaracaksınız, fişleri de konulara göre yerleştireceksiniz, sentez yapacaksınız gibi tavsiyeler dışında bir şey vermiyordu. Fakat kabul etmek lazım Nihat bey aslında Türkiye'ye çok büyük bir hizmet yapmak istedi ama başaramadı. Kendisi Şemsettin Günaltay kabinesinde de bulundu. Bir kıyaslamalı seçim sistemleri kitabı yaptı, pembe kapaklıydı o nedenle de pembe kitap olarak adlandırıldı. Bir Başbakanlık yayınıydı. O kitapta nisbi temsili, çoğunluk sistemini uzun boylu anlattırdı bir ekiple ve Türkiye'ye nispi temsili de tavsiye eder oldu. Halk Partisi'nin o zamanki yetkili kurulları yani 1950 seçimlerine giderken seçim sistemi ne nisbi temsile oturtmak istemedi. Türkiye'nin gelmiş geçmiş bir sopalı seçimleri vardı 1913'te. 1946'daki ise müthiş hileli bir seçimdi. Onu önlemek için DP haklı olarak yaptığı eleştirileri de hesaba katarak yargı teminatı getirildi. Yargı denetimi getiriyor seçimlere. 1950 seçimlerinin en büyük kazancı bu. İsmet Paşa her türlü eleştiriyi önlemek için sandıkların yani oyların tasnifinin yargı denetimi altında yapılmasını yani Yüksek Seçim Kurulu o zamandan kalma. Ama sistemi değiştirmek istemedi. Halbuki hiç beklemedikleri üzere memleket neredeyse A'dan Z'ye DP'ye oy verdi ve Halk Partisi çok küçük bir grupla ancak Meclis'e girebildi. 1954'te daha büyük bir temizlik oldu, Avrupa'daki siyaset bilimciler bunu da izledi. Çok tanınmış Fransız siyaset bilimci Maurice Duverger Türkiye seçimleri üzerine yazarken ezici oylama nitelemesini kullanmış, çoğunluk sistemini muhafaza ederseniz çok kutuplaşmış bir ülkede buldozer gibi ezer geçer diye yazmıştı. 1957 seçimlerinde muhalefet var kuvvetle buna karşı koymaya çalıştı, birçok olay oldu. Bu arada yalnız çok ilginç bir şeyi mutlaka anlatmalıyım, çünkü tamamen tesadüfen bildiğim bir şey. Ben Hukuk Fakültesi'nde okurken askerlik dersi görüyorduk, askerlik hocamız gel zaman git zaman askerlikten emekli olduktan sonra siyasete atıldı ve Kırşehir'den milletvekili oldu. Çünkü Kırşehir il olmaktan çıkarıldı. Seçim kanununda şöyle bir madde vardı: Teksir edilmiş olan aday pusulaları hesaba katılmıyordu. Parti teksir ediyor pusulasını ama bağımsızın teksir edilmişini kabullenmiyor. O zaman bu adam ne yaptı biliyor musunuz bütün Kırşehir'deki ilkokul öğrencilerini oturtup oy pusulasına adını yazdırttı böylece bir sürü oy pusulası var her birinin yazısı ayrı yani baskıya karşı koyma buraya kadar geldi. Ama bunun bedelini Kırşehir'i il olmaktan çıkartarak ödettiler. Biz bu şartlar altında 1961'e gittik. 1958'de Columbia Üniversitesinin Kilyos'ta düzenlediği, yalnızca akademisyenlere açık, Türk ve Amerikalı anayasacıları buluşturan üç haftalık meşhur Kilyos Semineri'nin etkisiyle bana göre 1961 Anayasası en demokratik anayasaydı. Ondan sonra 12 Mart ile kuşa döndü, 1980'den sonra gelen anayasa çok otoriter bir anayasaydı, malum. Bunu bir kere yapılışında çok büyük fark var. Eğer hatırlarsanız 1961 Anayasası, bir Kurucu Meclis ile hazırlandı, yani kapatılmamış siyasi partilerden, sendikalardan, çeşitli sivil

toplum kuruluşlarından, barolardan, üniversitelerden de delegeler istendi. Görece demokratik bir niteliğe sahipti. 5 Ocak 1961'de Kurucu Meclis toplandı ve 27 Mayıs 1961'de anayasa taslağı bitti ve aynı yıl referandum yoluyla kabul edildi. 1980'den sonra gelen anayasada ise bir Danışma Meclisi söz konusuydu. Bu Danışma Meclisi beş kişilik, komutanların uygun gördüğü kişilerden oluşan bir kuruldu. Aşağı yukarı Orhan Aldıkaçtı'nın ürünüydü. Orada Türkiye için uygun görülen bir siyasi parti sistemi hazırlanıyor. Üç parti olacak, bunların içinde bir parti güçlü çıkacak, öbür parti muhalefet yapacak, üçüncü partiye ya yer var ya yer yok nitekim işte Erdal İnönü'nün kurmak istediği SODEP kabul edilmedi. Sonra bu anayasa da çok değişikliğe uğradı.

- *Son anayasa tartışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? AKP'yi anayasa konusunda nasıl yorumluyorsunuz?*

- AKP değişik meslektaşlara görev verdi bir tanesi yıllardır anayasa dersi veren Ergun Özbudun, onunla beraber Serap Yazıcı sonra benim öğrencim olan Levent Köker var. Bu anayasa uzmanlarına anayasa taslakları hazırlatıldı. Birçok meslektaş, lehte ve aleyhte görüş belirtti. Türkiye'nin bugün demokratik, gerçek bir anayasaya ihtiyacı var. AKP bu anayasayı elindeki çoğunlukla geçirseydi de kendi içinde dünya görüşleri konusunda birçok farklılıklar var bu göz ardı edilmemeli. Bir kısım daha MHP bir kısmı daha çok Milli Görüş eğilimi. Bunların bir kere kendi içlerinde anlaşmaları zor, o yüzden olmadı. Fakat bence daha önemlisi Kürt meselesi, PKK meselesi... Bu bir çözüme ulaşmadığı için anayasada bu özerklik talepleri ne ölçüde karşılanır, işte üniter devlet mi yoksa üniter olmayan devlet mi, federal devlet mi tartışmaları. Bu konular o kadar büyük konular ki bunların tartışmasını yapamadı AKP, yaptırmadı da. Dolayısıyla iş tamamen askıda kaldı. Benim şahsi görüşüm, Türkiye bunu ancak ve ancak bir Kurucu Meclis ile çözer. Bu yolla yeni anayasa yapılmadığı takdirde güç yıllar gözüktüyor önümüzde. Çünkü bundan sonraki seçimde bugünkü kadar kuvvetli bir destek çıkmazsa daha zor olur, bugünkü kadar güçlü çıkarsa yine zorlanılır. Bu anayasayla bir taraftan ekonomi anlamında dünya piyasalarında müthiş bir patlama içinde Türkiye, süper devletler bilgi toplumu oluştururken biz işte onlara gerekli olan endüstri mallarını sağlayacağız. Bu arada tarım gürlütiye gitti, o en büyük hatalardan biri bence. Çünkü tarım ülkesi demek hem çevreye özen vermek hem de tarımı endüstrinin vermiş olduğu olanaklarla güçlendirmek demek. Öyle mi oldu, olmadı, oldurmadılar. İnsan hak ve hürriyetlerini korumak için Anayasa Mahkemesi krizini yaşadık. Anayasa Mahkemesi krizi iktidar partisinin kendisine daha sempatiyle bakacak insanlarla o mahkemeyi oluşturmaya çalışması. Fakat ne kadar çalışırsa çalışsın eğer bu küreselleşmiş dünyada biz büyük aileden kopmazsak ki kopamayız, hiçbir ülke tek başına değil artık, mutlak bağımsızlık ilkesi bugünkü şartlar altında bir görel bağımsızlığa indi. AKP de görel bağımsızlık unutmamalı. Dolayısıyla görel bağımsızlık içinde biz bir iç hukuk düzenlemesi yaparsak eğer

AIHM'e başvurma hakkını iptal etmezsek o zaman ne olur insan hak ve hürriyetleri yine çiğnenir, bütün mahkemelerden karar alınır ama sonunda yine Strazburg'a gidilir. Oradan da tazminatını alır. Yani, dünyanın gidışı yavaş yavaş ama demokratik hakların korunmasına yöneliyor ve bunu özümsemek kaçınılmaz. ■

gamzeakdemir@cumhuriyet.com.tr

Gamze Akdemir ile Nermin Abadan Unat...

Hayatını Seçen Kadın: "Hocaların Hocası" Nermin Abadan Unat/ Seved Kabaş/ Doğan Kitap/ 338 s.